

Berger a Kellner: Manželství a konstrukce reality

překlad, zpracování a komentář: [Jakub Macek](#)

Jan Werich vtipně o svém manželství říkával: Naše názory se tak dlouho přibližovaly, až ty její získaly navrch. Werich byl trefným glosátorem života a svědčí o tom i tato jeho poznámka. Text sociologů Petera L. Bergera a Hansfrieda Kellnera Manželství a konstrukce reality (Marriage and the Construction of Reality) by se Werichovi podle všeho velmi líbil. Líbil se i mně. A věřím, že myšlenky těchto pánů sociologů nebudou cizí ani vám. Za sociologickou hantýrkou se skrývají závažné postřehy o svazku manželském, postřehy, které by těm, kdo se ke skoku do chomoutu odhodlávají, mohly parádně hodit. Proto jsem se rozhodl zpracovat pro Sever mírně odlehčený výcuc z tohoto eseje. Nebojte se - suchá nuda to nebude...

1.

Už od dob Durkheima patří k základům sociologie rodiny předpoklad, že manželství slouží k obraně individua před anomii, píše Berger a Kellner. Anomie je stav, kdy jedinec, člověk ve společnosti, postrádá vědomí řádu a smysluplnosti okolního světa. Je to stav krajně nepříjemný - anomický řidič nechápe existenci silničních pravidel, a nejen, že jede vlevo a nedává přednost, ale navíc vůbec nerozumí, jakým způsobem a proč se chovají ostatní řidiči, a nedokáže předvídat, jak se chovat budou. Sám řidič je vystresovaný, zděšený, a ke všemu ohrožuje svou zběsilou škodovečkou celé město. Manželství je samozřejmě jen jednou ze společenských institucí, které reprodukuje ve společnosti nomos, řád - opak anomie. Ale na úrovni individuální, v rovině jednotlivce, je jednou z nejdůležitějších fabrik na výrobu smysluplného, řádem podepřeného světa.

Realita je podle Bergera a Kellnera konstruována sociálně, společensky. Každá společnost svým specifickým způsobem definuje svůj svět a vnímanou realitu a je vlastně úžasné, jak smysluplně a samozřejmě je tato realita pak vnímána a zakoušena jednotlivci. Každá společnost má svůj svět, vesmír, vše překlenující systém symbolů. Každému svému příslušníku toto dává s jazykem ve formě jakéhosi rámce světa. Berger hovoří o typifikacích, vzešlých z nepočitatelné sumy zkušeností předchozích generací, které člověka připraví (rámcově) na všechno, a také hovoří o tom, že tyto typifikace jsou uspořádány do systému.

Systém sociálně konstruované reality tu samozřejmě ale nelétá vzduchem. Sociálně konstruovaný svět je neustále a kontinuálně zprostředkováván a aktualizován jednotlivci, kteří se stále (v interakci s okolím) ujišťují, že jejich svět zkrátka je správný. Všechno začíná už formováním osobnosti v raném dětství a pokračuje to napříč celým životem. Součástí "kompletního servisu společensky konstruovaného světa", dodaného firmou Society Ltd., jsou normy, které napovídají, co je a co už není v pohodě, co je a co není normální.

Ujišťování se o platnosti našeho světa je spojeno s interakcí s dalšími jinými členy společnosti. Ranní noviny nás ujistí, jak píše pánové Berger a Kellerman, o tom, že svět v (pro nás) nejširším tom slova smyslu stále ještě stojí na nohách, a pošta přinesená pošťákem nás utvrdí, že jsme tady a teď stále součástí onoho světa z novin.

Neujišťujeme se jen o platnosti existence světa, ale i sami o sobě, o vlastní identitě... V každodenní konverzaci s blízkými se dozvídáme o jejich představách o nás, od spolupracovníků o svých pracovních kvalitách, dozvídáme se o postojích druhých... Potvrzování, validizaci světa a já můžeme vnímat jako nepřetržitou konverzaci, která nás provází celým našim životem.

Realita je tedy produkována v konverzaci s významnými druhými - a zvláštní roli zde hraje stupeň blízkosti těchto druhých. Berger a Kellerman chtějí konkrétně ukázat, že manželský svazek (obecněji

snad trvalé partnerství) patří mezi nejdůležitější vztahy dospělých jedinců, ve kterých ke stvrzování platnosti reality dochází. Jinými slovy: Manželský patří mezi klíčové instituce naší společnosti, mezi jejichž funkcemi je reprodukce řádu.

2.

Manželství je v podmínkách naší společnosti dramatem dvou cizinců, které sňatek přivádí dohromady a nutí redefinovat sebe sama. (Cizinec zde neznamena většinou snad to, že by partneři pocházeli z principiálně rozdílných sociálních poměrů, jako spíše to, že partneři pochází každý z jiného konverzačního kontextu, z "oblasti jiné konverzace" - tedy z jiné rodiny.) Toto drama se odehrává v soukromé sféře, skryté před očima vnější společnosti. V bublině soukromí, kterou se partneři právě snaží vytvořit. O tom, že toto drama dramatem skutečně je, se přesvědčíme níže.

Sféra soukromí je záležitostí bytostně související s modernitou. Jedinec je konfrontován s ohromně silným a cizím světem, lidsky anonymním a nepochopitelným ve svém fungování. Člověk se snaží nalézat své místo v tomto světě právě tak, že si vytváří bublinu neanonymního soukromí, naplněného neanonymními vztahy. Abychom se vyhnuli citově zabarvené kritice "zlého moderního světa" - vnější svět se svými veřejnými institucemi má na druhou stranu jen malý přímý vliv na toto soukromí a nesnaží se o něj, pokud je toto soukromí se svými vnímáno jako normální. Soukromí se tak stává místem, kde se může individuum osobně realizovat tak, jak ve vnějším světě zkrátka nemůže.

Do soukromé sféry patří celá řada sociálních vztahů. Rodina má mezi nimi klíčové postavení a má vliv na mnohé další - za všechny jmenujme třeba přátele či sousedy. Současná rodina v podstatě vytváří svůj vlastní uzavřený sub-svět se svou vlastní sociální kontrolou a se svou vlastní konverzací. Toto klade velkou zátěž na partnery. Zatímco dříve, v tradiční společnosti, se manželé ocitli v již existujícím sociálním světě (který ovšem pojem soukromí znal jen ve velmi skromném kontextu manželského lože), dnes jsou partneři nuceni vytvářet si svůj vlastní malý svět, ve kterém budou žít. Manželé jsou sice "vybaveni obecnými návody", které jim říkají, jak takové manželství vypadá, ale tento rámec musejí sami naplnit jako prázdný panelákový byt vlastním nábytkem. Nemají to lehké - jak ukázal už Simmel, nejméně stabilním ze všech společenských vztahů je právě vztah dvou lidí.

3.

Součástí každého sociálního vztahu je objektivace, tedy proces, při kterém se subjektivní zkušenosti a postoje stávají pro jedince objektivními a v interakci s ostatními se stávají součástí společného "vlastnictví" a tak objektivními (intersubjektivními) v širším kontextu. Míra objektivace záleží na počtu a intenzitě sociálních vztahů, jichž je jedinec součástí. Manželství je velmi intenzivním vztahem dvou lidí - subjektivace mezi nimi probíhající jen zvýrazňuje dramatickost tohoto svazku a vzájemnou závislost na druhém.

Hlavními postavami dramatu manželství jsou tedy dva jedinci - každý má svou, dosavadním životem posbíranou sumu zkušeností. Sdílejí společný rámec světa - a to včetně definic a očekávání, týkajících se manželství. Společnost jim poskytla samozřejmý obraz manželství a socializovala je v očekávání vstupu do samozřejmých manželských rolí. (Stačí si vzpomenout na dětské hry "Na maminku a na tatínka"... kdo je kdy nehrál...?)

Tyto relativně prázdné představy nyní ovšem mají být naplněny, skutečně prožívány oběma protagonisty vztahu. To přináší oběma dramatické změny v jejich definici reality i sebe samých...

V manželství se náhle většina partnerského jednání odehrává závislosti na druhém. Každá definice reality jednoho z partnerů musí souviset a souznít s definicemi druhého. Partner souvisí s horizonty každodenního jednání a očekávání. A tím pádem tak identita každého z partnerů získává nový charakter, související s očekáváním druhého. To vše v rámci onoho typického manželství,

očekávaného širším okolím. Partner se proto stává jednoznačně tím nejbližším a nejdůležitějším člověkem na světě. Všechny ostatní významné vztahy jako by se automaticky změnilly - jsou předefinovány a přehodnoceny v souznění s touto velkou změnou.

Partneři jsou zkrátka od začátku manželství nuceni hledat nový smysl svých starých zkušeností a zesmysluplňovat zkušenosti nové. Svět, ostatní lidé, oni sami - vše jako by prošlo změnou. Manželství je vlastně zlomem v dosavadním řádu. Dá se říci, že v životě obou partnerů iniciuje manželství nový nomický proces, proces vytváření nového řádu jejich života a světa. Jakoby mimochodem a nepojmenovaně tak probíhá velká vnitřní revoluce. Partneři se musí vyrovnat s tím, že jim do života krom miláčka přibyla tchyně s tchánem, mnohdy dosti problémoví lidé, s přáteli svého partnera, s náboženskými rozdíly mezi sebou... Je prostě třeba vyrovnat se s mnoha vnějšími, situačními a praktickými problémy.

Zajímavý je kupříkladu osud vztahu partnera (muže) k jeho přátelům. Je starou zkušeností, že většina takových vztahů, zvláště v případech, je-li takový přítel svobodný, jen zřídka manželství přežije. A pokud ano, pak se dramaticky změní. Je to ovšem spíš výsledek změn v pohledu manžela, než jakási sabotáž manželky. Manželův obraz přátel se zkrátka v pomalém procesu změní - muž o svých přátelích mluví s manželkou, a už pouhá přítomnost manželky ho nutí vidět přátele jinak, než dřív. Ani není zapotřebí, aby manželka viděla partnerovy přátele ve špatném světle... Aby si tento proces manžel zpětně nějak ospravedlnil, hovoří o kupříkladu tom, že "lidé se mění", "přátelé mizí", nebo že on sám se "prostě usadil". Tento proces "konverzační likvidace" je zvláště silný patrně proto, že je jaksi jednostranný - muž se s manželkou baví o přátelích, nikoli však již s přáteli o manželce. Taková dominance manželské komunikace nad všemi ostatními je velmi důležitou charakteristikou manželského vztahu.

Manželství vlastně přináší novou realitu. V životě jednotlivce je tato nová fáze srovnatelná s tím, co zažil už v dětství či dospívání. Poněkud se v nich ovšem liší v jednom ohledu - předtím byl socializován do již existujících struktur. Nyní se sám podílí na jejich vytvoření. A tato rekonstrukce světa se děje, jak je uvedeno výše, především v rovině konverzace. Problémem zde je to, že zde tedy dochází ke střetům dvou definic reality a pokud z nějakého důvodu není střet v rovině konverzace možný, je partnerský vztah ohrožen. Konverzace tu může být chápána jako objektivací aparát - postoje každého z partnerů jsou srovnávány a probírány v mnoha a mnoha rozhovorech a výsledky těchto rozhovorů se, neakcentovaně a mimochodem, stávají součástí světa obou partnerů.

Výsledkem tohoto procesu je utvrzení se v pojetí reality. Svět partnerů je stavěn na vznikajících objektivacích a získává na stabilitě. Pod vlivem manželské konverzace manželé docházejí k jasnějším a stabilnějším charakteristikám ostatních lidí, než jaké jim byly vlastní před vstupem do manželství, konverzační tlak je nutí k jasnějším definicím osob a situací, se kterými se setkávají. I sami partneři definují sebe sama konkrétněji - žena, která se nikdy nezajímala o politiku, se časem hlásí k tomu, že je liberálka, muž kupříkladu - neartikuloval-li předtím své náboženské založení - se nyní označuje za agnostika. Svět obou i partneři sami se stávají pevněji označenými, pro druhého jasněji a přesněji uchopitelnými.

To se týká samozřejmě i minulosti partnerů. Dva odlišné životy, prožité a určitým způsobem chápané dvěma subjekty, jsou náhle reinterpretovány a přehodnoceny. Dříve či později přichází ona typická chvíle: "Pověz mi všechno." Výsledkem je, že i celá minulost je "převyprávěna" v souznění s novou realitou, s novou sebedefinicí, objektivizovanou v manželství. Minulost partnerů se tak podřídí nové situaci.

Rekonstruovaný a reinterpertovaný svět ovšem není většinou chápán samotnými partnery jako změněný. Je prezentován a vnímán jako kontinuum. Partneři "našli" sami sebe a svět, pochopili, "kdo skutečně jsou" a "v co věří", "jak se skutečně cítí a jak se i vždy cítili" ...

Pokud pojmem manželství jako drama dvou hlavních postav, pak ostatní související lidé mohou být vnímáni jako sbor. Děti, přátelé, příbuzní - všichni mají svůj part v měnící se struktuře reality. Jejich existence a role v rodině a vůči ní je určována světem onoho "centrálního" manželství. Manželství nalézá svou stabilní polohu a stává se "daným světem" pro děti z něho vzešlé a pro vnější pozorovatele.

Proces, který Berger a Kellner popsali, je ideálně typický. Realita manželů vykryštovala, vymezila se, stabilizovala. Rozdíly se přerodily ve sdílené. Typifikace sebe a ostatních se usadily. A především - možnosti interpretací se staly jistými fakty. Podle Bergera a Kellnera je vymezení a stabilizování jedincova hlavního prostoru konverzace v nukleární rodině funkční především ve společnosti, která klade důraz na vysoký stupeň geografické i sociální mobility. Uzavřený svět malé rodiny snáze obstojí při změně vnějšího prostředí a navíc rodinným příslušníkům nabídne potřebnou stabilitu.

Shrnutí a záměr: s manželstvím se individuálnímu dostává možnost žít ve stabilnějším světě. Manželství není jen skokem do nových rolí, ale do celé nové reality.

Upřímně - no nestojí to za to?
